

Gilányi Eszter

GONDOLATOK A NŐI BŰNELKÖVETÉS LÉLEKTANI ASPEKTUSAIRÓL – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MASZKULINITÁSRA*

A női bűnözés aránya – amint azt kriminálstatisztikai adatok is mutatják – az össz-bűnözésen belül alacsonyabb, mint a férfiaké.¹ Emellett jelentős különbségek tapasztalhatók az elkövetett bűncselekmények jellege (a kisebb súlyú cselekmények elkövetése terén nagyobb a két nem közti különbség, a látenciavizsgálatok alapján azonban ez csak az ismertté vált bűncselekmények körére igaz),² az elkövetés motívumai, (a nőkre jellemző, hogy kapcsolataik védelmében, érzelmi okokból válnak elkövetővé)³ valamint az elkövető jellemzői terén (speciális életkori jellemzők; ritkább a csoportos elkövetés.)⁴

Ez számos kriminológust arra indított, hogy a női bűnözést önálló problémának tekintse, mely speciális vonásokkal rendelkezik, s ezért sajátos megközelítést igényel.⁵

A gyakorlatban felmerülő problémák közül érdemes megemlíteni, hogy a női elkövetők csekélyebb számuk miatt a büntető igazságszolgáltatási rendszerben háttérbe szorulnak. Hazánkban különösen nagy problémát jelent a büntetés-végrehajtás kérdése, mivel a jogszabály által előírt fogvatartási körülmények nehezen biztosíthatóak, és mivel kevés a női a női büntetés-végrehajtási intézmény, általában csak családjuktól távol helyezhetőek el.⁶ Szintén figyelemre méltó jelenség, hogy mivel a női elkövetés relatíve ritka, bizonyos esetekben aránytalanul nagy médianyilvánosságot kap, különösen, ha személy elleni erőszakos cselekményről van szó.

Az elmélet síkján két fontos kérdés vetődik fel: egyrészt, hogy mi lehet az oka a nemek közötti eltéréseknek, másrészt, hogy miért lesz az egyik nő bűncselekmény elkövetője, míg a másik nem.

A női bűnelkövetéssel kapcsolatos vizsgálatok, bár folyamatosan egyre nagyobb hangsúlyt kapnak, még mindig háttérbe szorulnak a „férfibűnözés” kutatásához képest. Egy kriminológiai cikkek tartalomelemzésével végzett vizsgálat kimutatta,⁷ hogy az 1992 és 1996 közötti időszakban a négy legfontosabb kriminológiai szakfolyóiratban megjelent 174 cikk közül a kizárólag női mintát vizsgáló tanulmányok aránya 6%, míg a kizárólag férfi mintát

* A tanulmány közzététele a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0008 jelű projekt részeként – az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

¹ Fehér Lenke: A női bűnözés in: Kriminológiai ismeretek, bűnözésd, bűnözéskontroll Corvina Kiadó, Budapest, 1999., 272. o.

² Korinek László: A XX. század kriminológiai elméletei. In: Gönczöl K. – Korinek L. – Kerezsi K. – Lévay M. (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. CompLex, Budapest, 2006. 129. o.

³ Tamási Erzsébet: Nemek és bűnözés. In: Gönczöl K. – Korinek L. – Kerezsi K. – Lévay M. (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. CompLex, Budapest, 2006. 556. o.

⁴ Uo. 556. o.

⁵ Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 253-254. o.

⁶ Lukács Krisztina: Bebörtönzött nők. In: Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2005. november 9., az Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, Miskolc, 2006. 141-146. o.

⁷ Hannon, L. – Dufour, L. R.: Still Just the Study of Men and Crime? A Content Analysis. In: Sex Roles, Vol. 38, 1998. (1/2) 63-71. o.

vizsgálóké 34% volt. Bár a '70-es évekhez képest az arány javult, és megnövekedett a mindkét nemmel foglalkozó cikkek aránya is, az eredmények arra utalnak, hogy a bűnözést a kutatók még mindig elsősorban „férfias” jelenségnek tekintik.

A nemi szerepek, a nemi sztereotípiák és a női bűnözés

Linton meghatározása szerint a szerep az egyén által az adott társadalomban, kultúrában betöltött státuszhoz kapcsolódó viselkedésminta.⁸ A nemi szerep *pervazív szerep*, mely az egyén összes többi szerepére hatással van, módosítva azok teljesítését, illetve kizárva más szerepek elérhetőségét.⁹ Egy személy neme meghatározza mind a családban betöltött szerepét, mind az általa betölthető foglalkozási szerepeket. A nemi sztereotípiákat az adott nem által betöltött társadalmi szerep gyakorlásához szükséges jellemzők alkotják.¹⁰ Egyszerre leíró, deskriptív (azaz „megmondják”, hogy *milyenek* a nők és a férfiak),¹¹ és preskriptív, vagyis normatív, előíró jellegűek (azaz azt is „megmondják”, milyenek *kell lenniük* a nőknek és a férfiaknak)¹². A nemi sztereotípiák másik fontos jellemzője, hogy nem csak külső kényszerként érvényesülnek. Az énképbe beépülve befolyásolják az önmeghatározást és a saját csoportról alkotott képet is, sőt, rendszerigazoló funkciójuk is van, vagyis hozzájárulnak a status quo fenntartásához azáltal, hogy segítségükkel az emberek megindokolják, igazolják a nemek közötti munkamegosztást, illetve a társadalmi rendet.¹³ Befolyásolják a percepciót is, amennyiben az azoknak megfelelő információkat könnyebben megjegyezzük és előhívjuk, és fontosabbnak, hihetőbbnek gondoljuk, mint az azoknak nem megfelelő adatokat.¹⁴ A sztereotípiák a viselkedést is meghatározzák. Úgy viszonyulunk az egyik vagy másik nemhez tartozókhöz, mintha ténylegesen rendelkeznének a sztereotipikus vonásokkal, és ezzel kiváltjuk belőlük az annak megfelelő viselkedést.¹⁵

A személyiségvonás, a szerepviselkedés, a fizikai megjelenés és a foglalkozás dimenziói mentén a *férfit* elsősorban olyannak írják le, mint aki domináns, racionális, objektív gondolkodású, független, dönteni képes, versengő, agresszív, jó vezető, jó képességekkel rendelkezik a matematikában, a természettudományokban és a sportban, jobban érdekli a politika.

Ezzel szemben a *nő* általánosnak tekintett jellemzői közé tartozik, hogy intuitív, alárendeli magát a férfiaknak, érzelmes, szubjektív, hiszékeny, függő, gondoskodó, áldozatos, ügyes a háztartásban és a gyermekgondozásban.¹⁶

A nemi sztereotípiák normatív jellegével kapcsolatban Fiske és munkatársai kimutatták, hogy a nemi szerepeltvárásoknak kényszerítő ereje van, az azoktól való eltérés esetében társadalmi elutasítás tapasztalható.¹⁷ A bűncselekmény elkövetője a fennálló társadalom szempontjából kívülállónak tekinthető, azzal szembeszegül, annak szabályait megsérti. A női

⁸ Buda Béla: A szerep fogalma a szociálpszichológiában. In: Pataki F. (szerk.): Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény I. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977. 421. o.

⁹ Csepeli György: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 193. o.

¹⁰ Kovács Mónika: Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk. In: Educatio, 2007. Tavasz. i.m.: 102. o.

¹¹ Nguyen Luu Lan Ahn: A nemek szerepe az iskolában. In: Mészáros A. (szerk.): Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2004. 117. o.

¹² Kovács M.: i.m. 100. o.

¹³ Nguyen Luu Lan Ahn: Nemi sztereotípiák változásai a 90-es években. In: Hunyady Gy., Nguyen L. L. A. (szerk.) Sztereotípiakutatás: Hagyományok és irányok. ELTE Eötvös Kiadó, 2002. 437. o.

¹⁴ Nguyen L. L. A.: A nemek szerepe az iskolában. 119. o.

¹⁵ Nguyen Luu, Lan Ahn: Nemi sztereotípiák és hatásuk a munkahelyi kapcsolatokra. In: Mészáros A. (szerk.) A munkahely szociálpszichológiai jelenségvilága. Z-Press Kiadó, Miskolc, 2006. 249. o.

¹⁶ Nguyen L. L. A.: A nemek szerepe az iskolában. 117-118. o.

¹⁷ Kovács M.: i.m. 100. o.

elkövető azonban a férfihoz képest kettős normasértést követ el, mivel a jogi normák megszegésén túl szembeszegül a nőekkel szemben támasztott társadalmi elvárásokkal is.

A női bűnelkövetéssel kapcsolatos biológiai-pszichológiai elméletek

Cesare Lombroso evolucionista elméletének legalapvetőbb és széles körben ismert tétele, hogy a bűnöző az evolúció alacsonyabb fokán megrekedt emberfajta, aki vonásait és hajlamait tekintve az átlagembernél közelebb áll a majomszerű elődökhöz. Ezt bizonyos testi jegyei is igazolják, mivel ún. atavisztikus stigmákkal rendelkezik (ilyen pl.: hatalmas állkapocs, erős, kutyaszerű fogazat; karjaik fesztávolsága gyakran nagyobb, mint a magasságuk, akár csak a majmok esetében). Lombroso nézete szerint a női bűnözők eltérnek a férfiaktól, közöttük a prostituált képviseli a született büntetett. A női bűnözőt szörnyetegnek tartja, mivel ahhoz, hogy a tisztességes útról letérjen, sokkal több gátló erőt (pl. anyaság, áhítatosság, gyengédség) kell leküzdenie, mint egy férfinak.¹⁸ Lombroso és Ferrero a női bűnözőről 1896-ban írt könyvükben kifejtették, hogy a nő fejlődésben visszamaradt férfi, aki testi felépítését illetően gyerekes maradt. A szervezeti alsóbbrendűségnek egyenes következményeként a pszichológiai alacsonyabbrendűség is jellemzi. Konzervatív és gyengédségre, részvétre hajlamos, ugyanakkor időnként előtör kegyetlensége is. A hazugság a női karakter veleszületett tulajdonsága. A nő igazságérzete hiányzik, kevesebbet gondolkodik, mint a férfi, ítélőreje gyenge, és nem tud különbséget tenni igaz és hamis között.

A nő bűnözésben játszott jelentéktelenebb szerepének oka álláspontjuk szerint az, hogy a környezeti hatások, s különösen a domináns férfi befolyása alatt áll. A született női bűnöző koponyája felépítését, illetve szellemi képességeit tekintve *férfias*, kriminalitása kitörési kísérlet a nőiességből a férfiasság felé.¹⁹

Sigmund Freud pszichoanalitikus elmélete nem kifejezetten a bűnelkövetéssel kapcsolatos, ennek ellenére egészen az 1960-as évekig igen fontos szerepet játszott a megközelítés, elsősorban a női bűnelkövetés kapcsán.²⁰

Kiemelt jelentősége Freud személyiség szerkezetével kapcsolatos felfogásának van. Ha a személyiség struktúráját alkotó három tényező, a veleszületett ösztönkésztetéseket tartalmazó id (ösztónén), a személyiségösszetevők és a külvilág közti koordinációt biztosító ego (én) és a társadalmi lét termékeként létrejövő, többek között a lelkiismeretet képviselő szuperego (felettes én) működése nem kiegyensúlyozott, az egyén viselkedése a társadalmi normákkal összeütközésbe kerülhet.²¹

A szuperego létrejött a pszichoszexuális fejlődés fallikus szakaszára tehető, mely egyben a férfiasság és nőiesség kialakulásának időszaka is. Az Ödipusz-komplexus együtt jár az attól való félelemmel, hogy az apa az anya iránti vágyakat fia kasztrációjával bosszulja meg. E félelem az apával való azonosulással oldható fel. Az énbe vetített szülői tekintély alkotja a felettes én magját. Ideális esetben az Ödipusz-komplexus teljes megsemmisülése következik be, és létrejöhet a megfelelően fejlett szuperego.²² A lányok esetében a fejlődési folyamat jóval bonyolultabb. A felismerés, hogy a nők nem rendelkeznek férfi nemszervvel, a péniszirigység kialakulásával, valamint az anyával szembeni ellenséges érzelmek felszínre kerülésével jár. Három fejlődési út nyílik meg: szerencsés esetben kialakul a normális

¹⁸ Adler, F. – Müller, G.O.W. - Laufer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 97. o.

¹⁹ Raskó G.: i.m. 276-279. o.

²⁰ Shoemaker, Donald J.: Theories of Delinquency. An examination of Explanations of Delinquent Behavior, Oxford University Press, New York, 2000. 235. o.

²¹ Atkinson, R. L. – Atkinson, R. C.: i. m. 392-393. o.

²² Freud, Sigmund: A nemek közötti anatómiai különbségek néhány lelki következménye. In: A szexuális élet pszichológiája, Cserépfalvi, Budapest, 1995. 187-190. o.

nőiesség, de létrejöhet szexuális gátlás vagy neurózis, illetve férfiasság-komplexus is, ez utóbbiak magatartási problémákkal járnak. A férfiasság-komplexus akár homoszexualitáshoz vagy bűnelkövetői magatartáshoz is vezethet.²³

A normális nőiesség kialakulása esetén a lánynál nem következik be az Ödipusz-komplexus megsemmisülése, csak elfojtás alá kerül, s hatásai a nő lelki életében tovább élnek. A lány identifikációja során az azonosulás tárgya az anya, ezért az erkölcsi normalitás Freud szerint mást jelent a nő, mint a férfi számára. A felettes én kialakulása a fiúkéétől eltérően megy végbe, nem tudja elérni ugyanazt az erősséget és függetlenséget, és nem válik oly mértékben személytelenné. Ebből fakad a nők csekélyebb jogérzéke, s hogy döntéseikben gyakrabban támaszkodnak érzelmeikre.²⁴

Láthatjuk tehát, hogy a freudi elmélet a nők számára nem sok lehetőséggel kecsegtet. Ha nem lépnek a nőisé válás útjára, magatartásuk deviáns lesz, ha pedig megfelelően kifejlődik nőiségük, gyengébb erkölcsi érzékük miatt kiszolgáltatottá válnak ösztönkésztetéseik iránt.

A szociális hatásokra fókuszáló elméletek

A *Glueck házaspárt* elsősorban a fiatalok bűnelkövetésével kapcsolatban végzett vizsgálataik miatt tartják számon a kriminológia nagy jelentőségű teoretikusai között. 1934-ben publikálták 500 javítóintézetben elhelyezett női elítélt adatainak vizsgálatán alapuló eredményeiket *Ötszáz női bűnöző* címmel (*Five Hundred Delinquent Women*). A vizsgálat eredményeként arra jutottak, hogy a női bűnözés oka a szexuális kontrollal szembeni lázadás.²⁵ Kimutatták továbbá a lányok deviáns útra térésével kapcsolatban a családi problémák jelentős szerepét.²⁶ Véleményük szerint a női bűnelkövetés gyakoriságának megváltoztatásához arra van szükség, hogy átalakuljanak azok a körülmények, melyek között a nők felnőnek.²⁷

Edwin H. Sutherland differenciális asszociáció elmélete szerint a bűnözés éppen olyan tanult viselkedés, mint bármely más magatartási forma. Úgy vélte, hogy a bűnöző viselkedést az egyének elsősorban a kortárs közösségekben (*peer groups*) sajátítják el.²⁸ Véleménye szerint a lányok azért követnek el ritkábban bűncselekményt, mert neveltetésük folyamán jóval erősebb társadalmi kontroll alatt élnek, mint a fiúk, akiknek szocializációja nagyobb társadalmi aktivitásra, kockázatvállalásra, agresszív helykeresésre irányul.²⁹

Gisela Konopka a növekvő fiatalok női bűnelkövetés legfőbb okának a nő változó, átmeneti kulturális státuszát tartotta. Míg a társadalom elméletben mindenkinek biztosítja az érvényesülés lehetőségét, a gyakorlatban ez nem mindenki számára adott. Ez elégedetlenséget vált ki a lányban saját helyzetével szemben, és konfliktust teremt az intézményes renddel.³⁰

Az 1970-es években számos olyan munka jelent meg, amelyek szerzői a női bűnelkövetés növekvő arányának kiváltó okát a nők munkaerőpiaci megjelenésében, és az ezzel összefüggésben a nők hagyományos családi szerepei és szexuális viselkedése terén bekövetkezett változásokban, azaz a *női emancipációban* vélték felfedezni. Amint a nők társadalmi és gazdasági szerepe megváltozik, és képességeik kibontakoztatásával kapcsolatos

²³ Freud, Sigmund: A nőiség. In: A lélekelemzés legújabb eredményei Könyvkiadó, Nyíregyháza. 1993. 136-140. o.

²⁴ Freud, S.: A nemek közötti... 202-203. o.; Freud, S.: A nőiség. 143-144. o.

²⁵ Tamási E.: i.m. 546. o.

²⁶ Raskó G.: i. m. 311-312. o.

²⁷ Adler, F. – Müller, G. O. W. – Laufer, W. S.: i.m. 77. o.

²⁸ Korinek L.: A XX. század...89-90. o.; Adler, F. – Müller, G. O. W. – Laufer, W. S.: i.m. 180-182. o.

²⁹ Tamási E.: i.m. 551. o.

³⁰ Raskó G.: i.m.

lehetőségeik megnövekednek, növekszik a bűnelkövetésben való részvételük is. Mivel a hasonló élethelyzet következtében hasonló lehetőségekkel, kockázatokkal és stresszel kell szembenéznük, a viselkedésük is a férfiakéhoz hasonlóvá válik.³¹ Freda Adler szerint ez a hatás a fiatalkorú lányok esetében legkifejezettebben két területen jelentkezik. Az egyik a férfias viselkedés utánzása, melyet igazol az erőszakos cselekmények megnövekedett száma, illetve a női tagok növekvő létszáma és aktívabb szerepvállalása a bandákban. A másik pedig általában az elkövetett bűncselekmények számának növekedése, mivel a serdülőkor egyébként is problematikus időszakában további bizonytalanságot okoznak a nemi szerepekben bekövetkező változások.³²

A *feminista megközelítés* szerint a társadalomban patriarchális hatalmi viszonyok uralkodnak, a nők szociálisan marginális helyzetben vannak, a nőiség maga pedig mesterséges társadalmi konstrukció, mely e viszonyok fenntartását szolgálja.³³ Mind a nők többségének konformitását, mind a többiek deviáns magatartását ugyanazok a társadalmi strukturális különbségek eredményezik.³⁴ A női bűnelkövetés legtöbbször lázadás a társadalomban fennálló aszimmetrikus viszonyokkal szemben, miközben a büntetőjogi és igazságszolgáltatási rendszer a nők feletti kontroll eszköze. A feminista szerzők nem a nemi különbségek, hanem a nemek társadalmi meghatározottságának elemzését tartják fontosnak. Véleményük szerint az igazságszolgáltatás a nőkkel szemben diszkriminatív, és a női bűnözés növekedésének az egyik oka a csökkenő lovagiasság elmélete alapján az, hogy a hatóságok egyre kisebb bűncselekmények elkövetéséért tartóztatnak le egyre több nőt, és a kiszabott büntetések is egyre súlyosabbá válnak.³⁵

A Hagan és munkatársai által kidolgozott *hatalom-kontroll elmélet* alapfeltevése, hogy a munkahelyen szerzett hatalom a családban is hatalommá alakul, és ez hatást gyakorol a gyerekek viselkedésének kontrolljára, s ezen keresztül szocializációjukra. A családi struktúra alapján megkülönböztették a patriarchális és az egalitáriánus családot. Kutatási eredményeik szerint a patriarchális családokban a gyerekek szocializációjában az anya szerepe az elsődleges, és a lányok állnak szorosabb kontroll alatt. Az állandó felügyelet célja, hogy csökkentse a lányok kockázatkereső magatartását, büntetést helyezve kilátásba a nem megfelelő viselkedés esetére. Ennek következtében a patriarchális családokban nevelkedett gyerekek esetében a bűnelkövető fiúk aránya jelentősen meghaladta a lányokét. Az egalitáriánus családokban, illetve az apa nélküli, nők által irányított családokban is fontos az anya kontrollszerepe, de kevésbé, mint a patriarchális családban, és sokkal hasonlóbb a lányokkal és a fiúkkal szembeni bánásmód. Kisebbség mutató volt a két nem bűnelkövetési arányában, mivel az ilyen struktúrájú családokban felnőtt lányok között több volt a bűnelkövető, mint a patriarchális családokban.³⁶

³¹ Adler, F. – Müller, G. O. W. – Laufer, W. S.: i.m. 77-78. o., Shoemaker, D. J.: i. m. 238. o.

³² Shoemaker, D. J.: i. m. 238. o.

³³ Tamási E.: i.m. 548. o.

³⁴ Korinek L.: A XX. század... 130. o.

³⁵ Tamási E.: i. m. 548. o.

³⁶ Shoemaker, D. J.: i. m. 245-250. o.

A női elkövetők maszkulinitásával kapcsolatos kutatások

Azzal kapcsolatban, hogy a női elkövetők *maszkulinitása* hogyan befolyásolja a bűnelkövetést, több kutatást is végeztek, számosat még a '70-es, '80-as években.³⁷

Egyes vizsgálatok szerint bizonyos férfias tulajdonságok (melyekkel a vizsgált személyek saját bevallásuk szerint rendelkeznek) növelik a bűnelkövetés esélyét. Más kutatások ezt nem támasztották alá (sőt, volt, amely alapján az elkövetők femininebb identitásúnak bizonyultak, mint a kontroll csoport).³⁸

Az eredmények általánosíthatóságával kapcsolatban számos probléma merül fel. Egyrészt a különböző kutatások különböző módszereket alkalmaztak, másrészt jelentős eltérések tapasztalhatók a vizsgálati alanyok köre tekintetében is (pl. nagyon kis minta; életkori eltérések; a női elkövetők körének homogén csoportként való kezelése).³⁹

Egy, a témában a közelmúltban elvégzett vizsgálatban⁴⁰ mind a női elkövetőket, mind a nem bűnelkövetői minta résztvevőit két-két alcsoportra osztották⁴¹

A kutatásba bevont személyek nemi identitással kapcsolatos önértékelését vizsgálták. Egy eredetileg Best és Williams által (a nemi sztereotípiákra alapozottan) kidolgozott melléknév-listát alkalmaztak, melyből a kutatás céljának megfelelően kiválasztottak 17 „férfias” (maszkulinitás skála), 17 „nőies” (feminitás skála) tulajdonságot. A vizsgálati személyeknek mindkét skálán meg kellett jelölniük azokat a mellékneveket, melyek megítélésük szerint jellemzik őket, második lépésként pedig olyan tulajdonságokat kellett kiválasztaniuk, melyek véleményük szerint egy „tipikus nőre” jellemzőek.⁴²

Az eredmények szerint minden nő magasabb értéket ért el a feminitás, mint a maszkulinitás skáláján, és az erőszakos bűncselekmények elkövetői csoportja érte el a legmagasabb átlagos pontszámot a maszkulinitás skálán, míg a háztartásbeli nők a legalacsonyabbat. Szignifikáns különbség mutatkozott az elkövetői és nem elkövetői csoport, valamint az erőszakos és nem erőszakos bűnelkövetői csoport eredményei között.

A „tipikus nő”-t minden csoport szerint jobban jellemzik a nőies, mint a férfias vonások, és valamennyi vizsgált személy a „tipikus nő”-t szignifikánsan femininebbnek és kevésbé maszkulinnak tartotta, mint saját magát.⁴³ Ez utóbbi eredményben jól megmutatkozik a nemi sztereotípiák normatív jellege.

Az eredmények alapján tehát arra lehet következtetni, hogy a női elkövetők férfiasabbnak tartják magukat, mint a nem elkövetők, a szerzők felhívják azonban a figyelmet arra, hogy a kimutatott kapcsolat nem feltétlenül jelenti azt, hogy a nagyobb fokú

³⁷ Ld. pl. Shover, N. – Norland, S. – Thornton, W. E.: Gender roles and delinquency, *Social Forces*, 1979/1. 162-175 o., Naffin, Ngaire: The Masculinity-Femininity Hypothesis. A Consideration of Gender-based Personality Theory of Female Crimes. *British Journal of Criminology*, 1985/4, 365-381. o.; Walters, Glenn D.: The Relationship Between Masculinity, Femininity, and Criminal Thinking in Male and Female Offenders. *Sex Roles*, 2001/9-10. 677-689. o.

³⁸ Herrington, Victoria – Neel, Claire: Self-Perceptions, Masculinity and Female Offenders. In: *Internet Journal of Criminology* © 2005; <http://www.internetjournalofcriminology.com/Herrington%20&%20Nee%20-%20Self-perceptions,%20Masculinity%20and%20Female%20Offenders.pdf> (megtekintés ideje: 2012. április 16.), 5. o.

³⁹ Uo. 6. o.

⁴⁰ Victoria Herrington és Claire Nee által végzett vizsgálat, ld. uo. 9-24. o.

⁴¹ elkövetők: 1. személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetői (24 fő), nem erőszakos bűncselekmények elkövetői (32 fő); nem bűnelkövetői csoport: 1. hagyományosan férfias foglalkozási szerepet betöltő nők (27 fő); háztartásbeliek (14 fő)

⁴² Herrington, V. – Neel, C.: i. m. 12-15. o.

⁴³ Uo. 15-19. o.

maszkulinitás *oka* a bűnelkövetésnek – lehet a bűnelkövetői identitás vagy a bebörtönzés élményének *következménye* is.⁴⁴

2009-ben bűnelkövető lányok körében végzett *saját kutatásom* egyéb kérdések mellett szintén foglalkozott a nemi szerep-orientáció kérdésével. A vizsgálatba bevont személyek⁴⁵ a Sandra Bem által kifejlesztett nemi szerep kérdőívet (BSRI) töltötték ki,⁴⁶ melyben 60 tulajdonságot⁴⁷ kellett magukra vonatkoztatniuk, 1-7-ig terjedő Likert-skálán értékelve.

A kérdőív alapján

- *maszkulin* az, aki az M-skálán magas, míg az F-skálán alacsony értéket ér el,
- *feminin*, aki az M-skálán alacsony, az F-skálán magas értéket ér el,
- *androgün*, aki mindkét skálán magas értéket ér el, és
- *a meghatározatlan típusba* (undifferentiated) tartozik, aki mindkét skálán alacsony értéket ér el.

A kérdőív kifejlesztését követően Bem minden személyt androgünnek kategorizált, aki nem volt besorolható a feminin vagy maszkulin csoportba, Spence és munkatársai azonban kimutattak bizonyos különbségeket azok között, akik mindkét skálán alacsony illetve magas pontszámokat érnek el. A meghatározatlan csoportba sorolt személyek esetében alacsonyabb önértékelési szint volt kimutatható, melyet több vizsgálat is igazolt. A maszkulin csoportba tartozókról továbbá kimutatták, hogy jellemzően dominánsak és önmagukra támaszkodók, míg a femininek inkább gondoskodók és másokhoz igazodók, míg az androgünek Bem szerint jól tudnak változó helyzetekhez is alkalmazkodni, mivel nem nemi szerep-orientáltak.⁴⁸

Mivel a nem bűnelkövetői mintában senki nem került az androgün kategóriába, a további elemzés megkönnyítése végett Bem eredeti felosztását alkalmazva mindenkit androgünnek tekintettem, aki alacsony-alacsony vagy magas-magas pontszámokat szerzett, mivel a kutatásban arra kerestem választ, hogy a két csoport között kimutatható-e különbség a nemhez igazodás terén. A vizsgálati minta megoszlását e kategóriák szempontjából az alábbi táblázat tartalmazza. (Az elemzéshez a vizsgálatban részt vevő 3 személy nem szolgáltatott megfelelő adatokat.)

		F	M	A	összesen
bűnelkövetők	n	10	3	20	33
	N _{BSRI} %	30,3%	9,1%	60,6%	100,0%
nem bűnelkövetők	n	18	6	23	47
	N%	38,3%	12,8%	48,9%	100,0%
összesen		28	9	43	80
		35,0%	11,3%	53,8%	100,0%

1. táblázat – A vizsgálati minta megoszlása a BSRI kategóriái alapján

Az előzetesen vártak megfelelően valamivel magasabb arányban voltak jelen a feminin típusba tartozók a nem bűnelkövetők, mint a bűnelkövetők között. Ugyanez volt igaz azonban

⁴⁴ Uo. 20. o.

⁴⁵ 1. csoport: 36 fő fiatalkorú és fiatal felnőtt női bűnelkövető, akik 2009. február-március hónapban B-A-Z megyében pártfogó felügyelet alatt álltak 2. csoport: 47 fő középiskolás diáklány

⁴⁶ Bem, S. L.: The Measurement of Psychological Androgyny. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1974. Vol. 42. No. 2., 155-162. o.

⁴⁷ 20 item – férfiaság-skála vagy maszkulinitás-skála, a továbbiakban: „M-skála”; 20 item – nőiesség-skála vagy femininitás-skála, a továbbiakban „F-skála”; 20 item - semleges – „társadalmi kívánatosság skála”)

⁴⁸ Bem, S. L.: On the utility of alternative procedures for assessing psychological androgyny. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1977. vol. 45. No. 7., 196-205. o.

a maskulin kategóriába sorolhatókra is. Összességében elmondható, hogy körükben magasabb volt a saját- illetve ellenkező nemhez való igazodás aránya, míg a bűnelkövetők jórészt a nemi szerep szempontjából semleges csoportba tartoztak. Az észlelt különbségek ugyanakkor nem bizonyultak szignifikánsnak. ($\chi^2=1,078$, $df= 2$, $p=0,583$)

Záró gondolatok

A női bűnelkövetés az összébűnözésen belüli kisebb aránya miatt mindig kevesebb figyelmet kapott. A női bűnözés specialitásainak vizsgálata azonban hozzájárulhat ahhoz, hogy árnyaltabb képet alkothassunk a bűnelkövetés okairól, a ezáltal a társadalmi reakciók új formáinak kidolgozására is lehetőséget nyújthat.

Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor a közelmúltban – elsősorban a fiatalok körében – megfigyelt aggasztó tendenciákról sem: a női elkövetők száma növekszik, a cselekmények típusa, az elkövetés jellege pedig egyre inkább hasonlónak válik a férfiakéhoz. E jelenségek okainak feltárása szintén fontos eredményekkel gazdagíthatja a kriminológia tudományát.

SOME THOUGHTS ABOUT THE PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FEMALE DELINQUENCY WITH SPECIAL REGARD TO MASCULINITY

According to the criminal records, women tend to commit fewer and less serious crimes than men, therefore the question of female criminal behaviour was marginalized for a long time in the history of criminology. The aim of this paper is to summarize the relevant theories from the point of view of masculinity of female offenders, and to show up some research results concerning the topic.